

ĐỀ TÀI NGHIÊN CỨU CẤP BỘ:

**NGHIÊN CỨU CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ THỰC TIỄN
ĐỂ XÂY DỰNG TIÊU CHUẨN THÔNG TIN - TƯ
LIỆU: KHỔ MẪU THƯ MỤC, TÊN VÀ MÃ ĐỊA
DANH VIỆT NAM, VÀ CƠ QUAN THÔNG TIN -
TƯ LIỆU VIỆT NAM DÙNG TRONG LƯU TRỮ
VÀ TRAO ĐỔI THÔNG TIN**

BÁO CÁO TỔNG KẾT

Chủ nhiệm đề tài: **Ths. Cao Minh Kiểm**

6366
12/5/2007

Hà Nội, 3/2007

BỘ KHOA HỌC VÀ CÔNG NGHỆ
TRUNG TÂM THÔNG TIN KHOA HỌC VÀ CÔNG NGHỆ QUỐC GIA

ĐỀ TÀI NGHIÊN CỨU CẤP BỘ:

"Nghiên cứu cơ sở lý luận và thực tiễn để xây dựng tiêu chuẩn thông tin - tư liệu: Khổ mẫu thư mục, tên và mã địa danh Việt Nam, và cơ quan thông tin - tư liệu Việt Nam dùng trong lưu trữ và trao đổi thông tin"

BÁO CÁO TỔNG KẾT

Chủ nhiệm đề tài: **Ths. Cao Minh Kiểm**

Cán bộ phối hợp: **Ths. Nguyễn Thị Hạnh**

KS. Nguyễn Thị Xuân Bình

CN. Ngô Ngọc Hà

MỤC LỤC

MỤC LỤC.....	1
BẢNG CHỮ VIẾT TẮT.....	5
PHẦN I. NHỮNG THÔNG TIN CHUNG	6
1. Sự cần thiết của đề tài.....	6
2. Căn cứ pháp lý thực hiện đề tài	7
3. Mục tiêu nghiên cứu.....	7
4. Nội dung nghiên cứu	7
5. Sản phẩm của đề tài.....	8
6. Phương pháp nghiên cứu	8
7. Cấu trúc của báo cáo	9
7. Những người tham gia thực hiện chính	9
PHẦN II. KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU	10
I. TỔNG QUAN HIỆN TRẠNG TIÊU CHUẨN HOÁ VÀ NGHIÊN CỨU TIÊU CHUẨN HOÁ LIÊN QUAN ĐẾN KHỔ MẪU DỮ LIỆU THƯ MỤC, VIẾT TÊN VÀ MÃ ĐỊA DANH, VIẾT TÊN VÀ MÃ CƠ QUAN THÔNG TIN - TƯ LIỆU	10
1.1 Hiện trạng tiêu chuẩn hoá trong lĩnh vực thông tin - tư liệu	10
1.1.1 Tình hình ban hành TCVN trong lĩnh vực thông tin - tư liệu.....	10
1.1.2 Tài liệu quy chuẩn trong lĩnh vực thông tin - tư liệu.....	11
1.1.3. Hiện trạng áp dụng tiêu chuẩn về thông tin - tư liệu.....	12
1.1.4. Công tác tổ chức về tiêu chuẩn hoá.....	13
1.2 Tình hình nghiên cứu về tiêu chuẩn hoá về khổ mẫu thư mục, viết tên và mã địa danh, viết tên và mã cơ quan	13
II. TIÊU CHUẨN HOÁ VỀ KHỔ MẪU DỮ LIỆU THƯ MỤC.....	16
2.1. Khái niệm MARC và các khổ mẫu MARC.....	16
2.1.1 Khái niệm MARC	16
2.1.2 Khổ mẫu USMARC	17
2.1.3 Khổ mẫu UNIMARC	18
2.1.4. Những khổ mẫu MARC khác.....	21
2.2. Khổ mẫu MARC21	23
2.2.1 Quá trình phát triển của MARC21	23

2.2.2	Cấu trúc biểu ghi MARC21	24
2.2.3	Những loại khổ mẫu MARC21	29
2.2.4	So sánh MARC21 với UNIMARC.....	34
2.3	Sử dụng chuẩn trong ứng dụng MARC21 trên thế giới và Việt Nam	35
2.3.1.	Các chuẩn sử dụng trong khổ mẫu MARC21 nói chung	35
2.3.2.	Chuẩn mô tả thư mục	37
2.3.3	Chuẩn cho các trường số chuẩn.....	38
2.3.4.	Chuẩn sử dụng cho một số trường khác	39
2.4.	Khảo sát tình hình sử dụng khổ mẫu thư mục và khổ mẫu MARC21 ở Việt Nam	40
2.4.1	Khổ mẫu cho dữ liệu thư mục trong xây dựng CSDL.....	40
2.4.2.	Tình hình sử dụng khổ mẫu MARC21 ở Việt Nam	41
III.	TIÊU CHUẨN HOÁ TRONG VIẾT TÊN VÀ MÃ ĐỊA DANH VIỆT NAM	45
3.1.	Kết quả điều tra hiện trạng viết địa danh trong hệ thống các cơ quan thông tin tư liệu Việt Nam	46
3.2.	Hiện trạng viết tên và mã địa danh Việt Nam trong trong một số văn bản hiện hành	48
3.2.1	Văn bản và tài liệu quy chuẩn quy định viết tên và mã địa danh trong hệ thống các tổ chức thông tin - tư liệu	48
3.2.2	Văn bản và tài liệu quy chuẩn quy định viết địa danh và mã địa danh ngoài hệ thống các tổ chức thông tin - tư liệu.....	51
3.2.3.	Nhận xét chung về các tiêu chuẩn/quy định viết địa danh Việt Nam.....	55
3.3.	Đặc điểm viết tên và mã địa danh Việt Nam trong biểu ghi MARC21	56
3.3.1	Nghiên cứu thống kê các trường trong biểu ghi MARC21 có liên quan đến địa danh	56
3.3.3.	Nhận xét về viết địa danh và mã địa danh trong biểu ghi MARC21.....	62
3.4.	Nghiên cứu các tiêu chuẩn và quy định viết địa danh của ISO và một số nước phát triển.....	63
3.4.1.	Tiêu chuẩn địa danh của Tổ chức Tiêu chuẩn Quốc tế	64
3.4.2.	Tiêu chuẩn địa danh của Hoa Kỳ	65
3.4.3.	Tiêu chuẩn hoá về địa danh của Canada	66

3.4.4. Tiêu chuẩn hoá về địa danh của Ôxtralia	67
3.4.5. Nhận xét về tiêu chuẩn và quy định viết địa danh và mã địa danh ở nước ngoài	68
3.4.6. Kiến nghị về tiêu chuẩn hoá viết địa danh và mã địa danh.....	69
IV. TIÊU CHUẨN HOÁ TRONG VIẾT TÊN VÀ MÃ CƠ QUAN, TỔ CHỨC THÔNG TIN - TƯ LIỆU VIỆT NAM	70
4.1. Kết quả điều tra hiện trạng viết tên cơ quan thông tin - tư liệu.....	70
4.1.1 Về tên gọi của cơ quan thông tin - tư liệu	71
4.1.2. Về hình thức viết tên cơ quan thông tin - tư liệu.....	73
4.1.3 Viết tên, viết tắt và mã cơ quan thông tin - tư liệu trong CSDL và ấn phẩm thông tin.....	74
4.1.4. Nhận xét và kiến nghị	76
4.2. Hiện trạng viết tên và mã cơ quan trong các văn bản hiện hành.....	77
4.3. Đặc điểm viết tên cơ quan thông tin - tư liệu Việt Nam trong MARC21	79
4.3.1 Cơ quan thông tin - tư liệu Việt Nam là đơn vị sản sinh tài liệu	79
4.3.2. Cơ quan thông tin - tư liệu là nội dung/chủ đề của tài liệu KHCN	80
4.3.3. Cơ quan thông tin - tư liệu là cơ quan xuất bản/phát hành tài liệu.....	81
4.3.4. Cơ quan thông tin - tư liệu là cơ quan xử lý thông tin đồng thời là nơi lưu trữ tài liệu.....	82
4.3.5. Nhận xét và kiến nghị	83
4.4 Nghiên cứu các tiêu chuẩn và quy định viết tên và mã cơ quan thông tin - tư liệu của ISO và một số nước phát triển	84
4.4.1. Các tiêu chuẩn và quy định viết tên và mã cơ quan, tổ chức của ISO.....	84
4.4.2. Quy định của Trung tâm Thư viện Điện tử Trực tuyến OCLC .	87
4.4.3. Tiêu chuẩn/quy định của một số nước phát triển	88
4.4.4. Nhận xét và kiến nghị	93
5.1. Xây dựng nội dung khoa học cho TCVN về khổ mẫu dữ liệu thư mục.....	95
5.1.1. Lựa chọn khổ mẫu dữ liệu thư mục làm tiêu chuẩn.....	95
5.1.2. Đề xuất nội dung khoa học cho TCVN về khổ mẫu thư mục ...	98

5.2. Đề xuất nội dung khoa học cho TCVN về viết địa danh và mã địa danh Việt Nam	179
5.3. Đề xuất nội dung khoa học cho TCVN về cách viết tên và mã cơ quan thông tin-tư liệu Việt Nam	185
KẾT LUẬN	193
Về khổ mẫu MARC cho dữ liệu thư mục.....	193
Về viết tên và mã địa danh Việt Nam	193
Về viết tên và mã cơ quan thông tin-tư liệu	194
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	195
Phụ lục 1. Giải thích thuật ngữ cho TCVN khổ mẫu dữ liệu thư mục ..	200
Phụ lục 2. Địa danh Việt Nam: Tỉnh và Quận/huyện.....	204
Phụ lục 3. Địa danh phi hành chính Việt Nam.....	213
Phụ lục 4. Mã 3 ký tự cho tỉnh và thành phố trực thuộc trung ương.....	216
Phụ lục 5. Danh sách mã cho một số cơ quan thông tin-Tư liệu Việt Nam.....	217

BẢNG CHỮ VIẾT TẮT

AACR 2	Quy tắc Biên mục Anh Mỹ, lần xuất bản 2 (Anglo-American Cataloguing Rule Second edition)
ASCII	Bảng mã chuẩn Hoa Kỳ cho trao đổi thông tin (American Standard Code for Information Interchange)
CSDL	Cơ sở dữ liệu
ISIL	Ký hiệu nhận dạng chuẩn quốc tế dùng cho các thư viện và cơ quan tổ chức liên quan (International Standard Identifiers for Libraries and related organisations)
ISBD	Mô tả thư mục chuẩn quốc tế (International Standard Bibliographic Description)
ISO	Tổ chức Tiêu chuẩn Quốc tế (International Standard Organisation)
KH&CN	Khoa học và công nghệ
KHCNMT	Khoa học, Công nghệ và Môi trường
MARC	Biên mục đọc máy (MACHINE Readable Cataloguing)
TCVN	Tiêu chuẩn Việt Nam
TVQH	Thư viện Quốc hội

PHẦN I. NHỮNG THÔNG TIN CHUNG

1. SỰ CẦN THIẾT CỦA ĐỀ TÀI

Việc ứng dụng máy tính điện tử vào hoạt động thông tin - tư liệu trên thế giới đã dẫn đến sự ra đời của Biên mục máy tính đọc được (MARC). Việc tuân thủ các tiêu chuẩn MARC đã làm cho các cơ quan thông tin - tư liệu ở khắp nơi trên thế giới có thể trao đổi dễ dàng các biểu ghi thư mục, thúc đẩy quá trình tin học hoá trong hoạt động thông tin - tư liệu. Nhiều nước trên thế giới đã sử dụng khổ mẫu MARC với những phiên bản khác nhau tùy theo đặc thù của mình để xử lý, lưu trữ và trao đổi thông tin (như USMARC (Hoa Kỳ), UKMARC (Anh), UNIMARC, BABINAT (Pháp), CCF, CCF BIEF, v.v..).

Việc áp dụng MARC sẽ không thể hoàn thiện nếu thiếu các quy tắc và mã đi kèm, trong đó địa danh và tên tổ chức là những thành phần có ý nghĩa quan trọng và được sử dụng khá thường xuyên. Nhiều nước trên thế giới, như Hoa Kỳ, Pháp, Canada, đã hoàn thiện các công cụ này, thậm chí còn xây dựng cả những CSDL tra cứu tên và mã cơ quan, địa danh.

Ở Việt Nam, tuy công tác tin học hoá đã bắt đầu từ những năm 80 của thế kỷ trước với việc xây dựng các CSDL thư mục, nhưng vì nhiều lý do khác nhau, các CSDL thư mục ở Việt Nam mang tính cục bộ, không thống nhất. Điều này có ảnh hưởng không nhỏ đến sự thống nhất trong xử lý, lưu trữ và trao đổi thông tin. Nhận thức được điều này, tại một số hội thảo khoa học gần đây, cộng đồng thông tin - tư liệu Việt Nam đã nhất trí khuyến nghị dùng khổ mẫu MARC như một công cụ chuẩn để xây dựng CSDL thư mục. Thực tế, những năm gần đây, một số cơ quan thông tin, thư viện Việt Nam đã áp dụng MARC21 để xây dựng CSDL thư mục, song để phù hợp với đặc thù ngôn ngữ và hoàn cảnh biên mục ở Việt Nam đòi hỏi phải có TCVN về khổ mẫu thư mục và các công cụ hỗ trợ, mà đặc biệt là tên và mã địa danh Việt Nam, tên và mã cơ quan thông tin - tư liệu Việt Nam.

Gần đây đã có đề tài nghiên cứu về tiêu chuẩn hoá hoạt động thông tin - tư liệu song chủ yếu đề cập đến những vấn đề chung của tiêu chuẩn hoá, đề xuất các tiêu chuẩn cần ban hành, tìm hiểu chuẩn siêu dữ liệu dublin core, hoàn thiện một bước khung đề mục hệ thống thông tin KH&CN quốc gia. Tuy nhiên, vấn đề xây dựng TCVN cho khổ mẫu thư mục chưa được đề cập trong nội dung đề tài còn việc xây dựng TCVN viết địa danh và mã địa danh, viết tên và mã tổ chức thông tin KH&CN mới chỉ được đề cập một cách sơ lược..

Vì thế cần thiết phải có đề tài nghiên cứu để xây dựng nội dung khoa học cho việc ban hành TCVN về khổ mẫu thư mục, về viết địa danh và mã địa danh, viết tên và mã cơ quan, phục vụ việc sử dụng thống nhất trong hệ thống để tránh được tình trạng thiếu thống nhất như đã xảy ra trong lịch sử tin học hoá hoạt động thông tin - tư liệu trước đây.

2. CĂN CỨ PHÁP LÝ THỰC HIỆN ĐỀ TÀI

Đề tài được thực hiện trên cơ sở các căn cứ pháp lý sau:

- Quyết định số 172/QĐ-BKHHCN ngày 21/2/2005 của Bộ trưởng Bộ KH&CN về việc giao dự toán ngân sách nhà nước năm 2005 cho Trung tâm Thông tin KH&CN Quốc gia;

- Biên bản của Hội đồng KH&CN xét duyệt đề cương đề tài cấp bộ thành lập theo Quyết định số 1537/QĐ-BKHHCN ngày 15/6/2005 của Bộ trưởng Bộ KH&CN;

- Quyết định số 1951/QĐ-BKHHCN ngày 4/8/2005 của Bộ trưởng Bộ KH&CN về việc phê duyệt đề tài nghiên cứu cấp bộ năm 2005 của Trung tâm Thông tin KH&CN Quốc gia;

- Hợp đồng thực hiện đề tài nghiên cứu khoa học và phát triển cấp bộ thực hiện năm 2005 số 03/HĐ/ĐT ngày 5/8/2005 giữa Bộ KH&CN (do ông Trần Khánh, Phó Chánh văn phòng làm đại diện) và ông Cao Minh Kiểm, chủ nhiệm đề tài;

3. MỤC TIÊU NGHIÊN CỨU

Đề tài nghiên cứu nhằm đạt các mục tiêu như sau:

- Đề xuất nội dung khoa học cho TCVN về khổ mẫu thư mục (MARC21) dùng trong lưu trữ và trao đổi thông tin dùng cho các cơ quan thông tin - tư liệu Việt Nam;

- Đề xuất Dự thảo nội dung khoa học cho biên soạn TCVN về cách viết tên và mã địa danh Việt Nam dùng trong xử lý, lưu trữ và trao đổi thông tin.

- Đề xuất Dự thảo nội dung khoa học cho biên soạn TCVN về cách viết tên và mã cơ quan thông tin - tư liệu Việt Nam.

4. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

Theo đề cương được duyệt, đề tài phải thực hiện các nội dung nghiên cứu sau:

(1). Nghiên cứu tình hình thế giới về:

- Khổ mẫu MARC21 và việc sử dụng.
- Viết tên và mã địa danh
- Viết tên và mã cơ quan thông tin - tư liệu.

(2) Điều tra, khảo sát hiện trạng các cơ quan thông tin-tư liệu Việt Nam về:

- Sử dụng khổ mẫu MARC21
- Viết địa danh Việt Nam

- Viết tên cơ quan thông tin-tư liệu Việt Nam.
- (3) Nghiên cứu các quy định, tiêu chuẩn Việt Nam hiện có về:
- Khổ mẫu thư mục
 - Viết địa danh Việt Nam
 - Viết tên cơ quan thông tin-tư liệu Việt Nam.
- (4) Nghiên cứu các đặc thù của Việt Nam:
- Trong việc sử dụng MARC.
 - Trong việc viết tên và mã địa danh
 - Trong việc viết tên và mã cơ quan thông tin, tư liệu.
- (5) Đề xuất :
- Nội dung cơ bản của TCVN về khổ mẫu thư mục dùng cho cơ quan thông tin- tư liệu KH&CN Việt Nam (MARC21).
 - Dự thảo nội dung khoa học về cách viết tên và mã địa danh Việt Nam.
 - Dự thảo nội dung khoa học về cách viết tên và mã cơ quan thông tin, tư liệu Việt Nam.

5. SẢN PHẨM CỦA ĐỀ TÀI

Theo Hợp đồng thực hiện đề tài nghiên cứu khoa học và phát triển cấp bộ thực hiện năm 2005 số 03/HĐ/ĐT ngày 5/8/2005 ký giữa ông Trần Khánh, Phó Chánh văn phòng Bộ, và ông Cao Minh Kiểm, Đề tài có các sản phẩm sau:

- Báo cáo tổng kết kết quả KH&CN của đề tài;
- Nội dung cơ bản của TCVN về khổ mẫu thư mục dành cho các cơ quan thông tin-tư liệu;
- Dự thảo nội dung khoa học của TCVN về cách viết tên và mã địa danh Việt Nam dùng trong lưu trữ và trao đổi thông tin;
- Dự thảo nội dung khoa học của TCVN về cách viết tên và mã cơ quan thông tin - tư liệu dùng trong lưu trữ và trao đổi thông tin.

6. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

Trong quá trình thực hiện đề tài, đề tài đã áp dụng các phương pháp nghiên cứu cơ bản sau:

- Nghiên cứu tài liệu
- Phương pháp chuyên gia (phỏng vấn, lấy ý kiến chuyên gia, hội thảo).